

Teoretické základy procesu odhaľovania, predchádzania a eliminácie farmaceutickej kriminality¹

Kurilovská, L., Šišulák, S.*

KURILOVSKÁ, L., ŠIŠULÁK, S.: Teoretické základy procesu odhaľovania, predchádzania a eliminácie farmaceutickej kriminality. Právny obzor, 102, 2019, č. 3, s. 234 – 247.

Theoretic Fundamentals of the Process of Detection, Prevention and Elimination of Pharmaceutical Crime. The following article focuses on the issue of pharmaceutical crime. Specifically, the procedures of law enforcement authorities before the commencement of criminal prosecution or in the so-called pre-trial procedures where information that suggests suspicion of any of the pharmaceutical crimes are being reviewed. In the introduction of the article, the authors briefly outline the meaning of terms such as pharmaceutical crime, detection, prevention and elimination of crime in order to gain a better understanding of the issue under consideration, as well as the basic aspects of law enforcement procedures in pre-trial proceedings. The article is further divided into five chapters dealing with the details of the process of detecting pharmaceutical crime, which includes the theoretical foundations of law enforcement practices in detecting pharmaceutical crime, detecting indicators suggesting the commission of this type of crime, including the process of obtaining them, places of potential the occurrence of these indicators and authorities that are able to detect these indicators. The next chapters analyze the specifics of the realization of the operative-search activity and the possibilities of using individual methods of operative-search activities in the process of operative elaboration of individual suspicions suggesting the committing of pharmaceutical criminality. Specifically, we speaking about analysis of the possibilities of using individual supporting methods of operative-search activity, means of operative-search activity, means of information-technology intelligence gathering and means of securing items important for criminal proceedings. In conclusion will be summarized the results of the researched issues achieved by using the relevant scientific methods.

Key words: pharmaceutical crime, detection, operative-research activity, pre-prosecution procedure

Úvod

Farmaceutickú trestnú činnosť a jej páchanie môžeme považovať za novodobý kriminálny fenomén, ktorý má v podmienkach modernej spoločnosti celosvetový charakter a s ktorým následne priamo súvisí aj závažnosť potenciálnych bezpečnostných hrozieb a ich negatívnych dôsledkov na globálne zdravie a ekonomiku. Úspešné postihovanie farmaceutickej kriminality je často nesmierne komplikované, pretože väčšinou nejde o izolované kriminálne aktivity, ale, práve naopak, je tento druh kriminality frekventovane prepojený a priamo naviazaný na ďalšie druhy sofistikovanej trestnej činnosti primárne organizovaného charakteru (kybernetickú kriminalitu, korupciu, da-

* Dr. h. c. prof. JUDr. Lucia Kurilovská, PhD., Právnická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave, Katedra trestného práva, kriminológie a kriminalistiky, Ústav štátu a práva SAV, Akadémia Policajného zboru v Bratislave – plk. doc. Ing. Stanislav Šišulák, PhD., Akadémia Policajného zboru v Bratislave.

¹ Tento príspevok vznikol s podporou Vedeckej grantovej agentúry MŠVVaŠ SR a SAV č. VEGA 1/0542/17.

ňovú kriminalitu, pranie špinavých peňazí, porušovanie práv duševného vlastníctva a pod.). Vo väčšine prípadov je tieto druhy trestnej činnosti komplikované postihovať samostatne ako jednotlivé prípady, pričom ich vzájomné prepojenie prináša široké spektrum výziev a problémov, ktoré môžu mať vplyv na úspešnosť potrestania páchatel'ov.

Pojem farmaceutická kriminalita je možné definovať zo všeobecného alebo špeciálneho hľadiska. Do dnešného dňa sa experti z akademickej obce ani experti pôsobiaci v praxi nezhodli na jednotnej všeobecnej definícii pojmu farmaceutická kriminalita. Pravdepodobne z dôvodu komplikovanosti a rôznorodosti možností nezákonných konaní a aktivít v tejto oblasti, ktorých spôsoby páchania sú naviazané na celý rad do tejto problematiky priamo ale aj nepriamo zainteresovaných subjektov. Špeciálna definícia pojmu farmaceutická kriminalita sa odráža v najbežnejšom spôsobe jej páchania, ktorým je falšovanie liečiv a ostatných medicínskych produktov. Vedecká a odborná verejnosť sformulovala viacero príbuzných špeciálnych definícii pojmu farmaceutická kriminalita, pričom definíciu zameranú na upresnenie protiprávnosti konania ponúka Interpol: „Farmaceutická kriminalita zahŕňa výrobu, obchod a distribúciu falšovaných, odcudzených alebo nedovolených liekov a zdravotníckych pomôcok. Vrátane falšovania zdravotníckych výrobkov, ich balenia, príslušnej dokumentácie, vrátane s nimi priamo súvisiacimi krádežami, podvodmi, zneužívaním, pašovaním a nedovoleným obchodovaním s medicínskymi produktmi vrátane legalizácie príjmov z tejto trestnej činnosti.“² „Boj proti falšovaným liekom má zásadný význam pre zabezpečenie kvality výrobkov v obehú a ochranu zdravia v celosvetovom meradle.“³

Teoretické vymedzenie pojmu odhaľovanie trestných činov obsahuje procesúalnu poznávaciu činnosť, ktorá obsahovo vychádza z operatívneho procesu zameraného na poznávanie latencie kriminality, pričom je zamerané na zisťovanie samotnej existencie skutku, ktorý je možné kvalifikovať ako trestný čin a ktorý nebol oznámený orgánom činným v trestnom konaní a nie je nijak evidovaný v policajných činnostiach.

Efektívne poznávanie kriminality je možné prostredníctvom kriminalisticko-bezpečnostných činností, ktoré klasifikujeme na objasňovanie, ktoré sa zaoberá registrovanou kriminalitou a môžeme ho charakterizovať ako činnosti orgánov činných v trestnom konaní a polície, ktorými sa zisťujú skutočnosti súvisiace so spáchaním trestného činu a pátranie, ktoré súvisí s osobami a vecami, ktoré sú hľadané v spojitosti s trestnou činnosťou, a definujeme ho ako činnosť zameranú na nájdenie určitých konkrétnych individuálnych objektov.⁴

Predchádzanie páchaniu farmaceutickej trestnej činnosti je možné dôsledným šírením osvedy, zintenzívňovaním informovanosti spoločnosti a zvyšovaním povedomia o negatívnych dôsledkoch na život a zdravie, ktoré so sebou môže priniesť užívanie ne-

² INTERPOL. Pharmaceutical crime [online], 2018, [cit. 20. 4. 2019]. Dostupné na internete: <<https://www.interpol.int/Crime-areas/Pharmaceutical-crime/Pharmaceutical-crime>>.

³ KLÁTIK, J. Trestné činy vo farmácii. In Farmaceutická kriminalita – hrozba pre Európu. Bratislava : Akadémia Policajného zboru v Bratislave, 2018, s. 39.

⁴ STIERANKA, J. a kol. *Operatívne procesy a operácie*. Vybrané problémy. Bratislava : Akadémia Policajného zboru v Bratislave, 2012, s. 81 – 83.

legálnych a falšovaných liekov, liečiv a výživových doplnkov, alebo používanie falšovaných zdravotných pomôcok. V rámci osvetovej činnosti do úvahy taktiež prichádza zvýšenie snahy pri zdieľaní informácií so spoločnosťou o problematike internetových lekární a bezpečnosti objednávaní produktov z podozrivých web stránok. Inými slovami, je potrebné dôsledne informovať spoločnosť o tom, ako rozlíšiť legálnu internetovú lekárňu od nelegálnej, a taktiež ako rozlíšiť legálne medicínske produkty a ich príslušenstvo od nelegálnych a falšovaných, a ako ďalej postupovať v prípade zistenia podozrenia zo spáchania protiprávneho konania.

Pojmom eliminácia môžeme rozumieť zbavenie sa škodlivých následkov. V našom prípade sa jedná o škodlivé následky farmaceutickej kriminality a elimináciu môžeme taktiež chápať aj odstránenie hrozieb, ktoré so sebou páchanie tohto druhu trestnej činnosti prináša pre členov spoločnosti.

Odhaľovanie farmaceutickej trestnej činnosti

Nutnosť odhaľovania farmaceutickej trestnej činnosti pramení z jej samotnej existencie a zvýšenia frekvencie jej páchania hlavne organizovanými a zločineckými skupinami, ktoré majú bežne medzinárodný charakter. Odhaľovanie je potrebné orientovať predovšetkým na organizované a zločinecké skupiny, a ciele tohto procesu pozostávajú hlavne z identifikácie jednotlivých členov organizovaných a zločineckých skupín, zamedzenia slobodného a beztrestného páchania farmaceutickej kriminality, účinného rozkladania organizovaných a zločineckých skupín, narušania komunikácie medzi jednotlivými medzinárodnými bunkami týchto skupín, narušania jednotlivých kriminálnych aktivít organizovaných a zločineckých skupín, znemožňovania investovania ziskov dosiahnutých páchaním trestnej činnosti do legitímnych hospodárskych aktivít a zabavovania profitov z trestnej činnosti.

Odhaľovanie farmaceutickej kriminality môžeme charakterizovať ako poznávací proces, v ktorého rámci sa zo štádia neznalosti postupuje ku konkrétnemu poznaniu. Podstatné je detegovať zmeny, ktoré farmaceutický trestný čin zanechal, prípadne vyvolal vo svojom bezprostrednom okolí a následne sa snažiť o neustále doplňovanie a rozširovanie poznatkov zameraných na všetky stránky skutkových podstatí príslušných trestných činov, ktorých existencia, prípadne neexistencia jednoznačne potvrdí alebo vyvráti spáchanie farmaceutického trestného činu.

Ak budeme vychádzať z teórie kriminalistických stôp a kriminalistickej identifikácie, ktorá do procesu odhaľovania zahŕňa aj procesy získavania, analýzy a hodnotenia informácií zakódovaných v konkrétnej materiálnej situácii, potom je odhaľovanie možné charakterizovať ako operatívny proces na seba naväzujúcich činností, ktoré obsahujú získanie prvotnej informácie (poznatku, indikátoru, signálu) o príprave, páchaní alebo spáchaní farmaceutického trestného činu, zber a získavanie doplňujúcich informácií, hodnotenie informácií, analýzu informácií a tvorbu logických záverov.⁵

⁵ STIERANKA, J. a kol. *Daňové úniky a daňová kriminalita v Slovenskej republike*. Bratislava : EPOS, 2016, s. 219 – 220.

Poznávanie a vyhľadávanie indikátorov páchania farmaceutickej trestnej činnosti môžeme chápať ako prvú etapu v procese jej odhaľovania. Táto etapa je mimoriadne významná a to z dôvodu, že sa od nej odvíja celý ďalší postup v procese odhaľovania. Indikátor farmaceutickej trestnej činnosti môžeme definovať ako prvotný originálny poznatok alebo informáciu o určitej skutočnosti, ktorá je v rozpore s bežnými a zákonnými situáciami, zvyklosťami a pravidlami v zdravotníckom a farmaceutickom sektore. Obsahuje a po dôslednej analýze aj poskytuje indicie o príprave, prebiehajúcom páchaní alebo ukončení farmaceutického trestného činu. Každý páchatel' farmaceutickej kriminality má svoj vlastný prepracovaný *modus operandi*, v ktorom je okrem spôsobu páchania trestnej činnosti zahrnuté aj jej utajovanie. Pričom je potrebné pracovať s faktom, že každé konanie, teda aj zrealizovaný farmaceutický trestný čin zanecháva vo svojom okolí určité stopy, ktoré možno po ich úspešnom odhalení považovať za indikátory tohto druhu trestnej činnosti.

Získavanie indikátorov o spáchaní farmaceutickej kriminality je zložitá cieľavedomá činnosť, pri ktorej je potrebné nezanedbávať jednotlivé prvky, ktoré sa viažu k procesu odhaľovania, a to najmä samotné indikátory farmaceutickej trestnej činnosti, miesto ich výskytu, subjekty, od ktorých je možné ich získať, a spôsoby získavania týchto indikátorov.

Jednotlivé indikátory farmaceutickej trestnej činnosti a informácie, ktoré môžu orgánu činnom v trestnom konaní poskytnúť vyplývajú zo spôsobov jej páchania. Preto je veľmi nevyhnutné efektívne poznávanie množstva spôsobov páchania farmaceutickej kriminality a ich variácií v závislosti od osoby páchatel'a, článku zdravotníckeho, prípadne farmaceutického reťazca a druhu lieku, liečiva alebo zdravotnej pomôcky na ktorý je trestná činnosť zameraná. V neposlednom rade je potrebné brať do úvahy aj indikátory, ktoré pramenia z modu operandi páchatel'ov farmaceutickej trestnej činnosti, ktorí pochádzajú z prostredia mimo zdravotníckeho alebo farmaceutického reťazca.

Miesta výskytu indikátorov farmaceutickej kriminality nám poskytujú akýsi začiatkový bod v procese vyhľadávania a získavania informácií vo verejnom, zdravotníckom alebo farmaceutickom prostredí. Indikátory je možné vyhľadávať napríklad v obchodných vzťahoch, a to medzi subjektmi výrobného, distribučného a predajného farmaceutického reťazca, ďalej u pacientov, ktorí trpia zdravotnými komplikáciami alebo problémami spôsobenými užívaním alebo používaním nelegálneho, prípadne falšovaného lieku, liečiva alebo zdravotnej pomôcky, v zdravotníckych zariadeniach a všetkých ďalších subjektoch, ktoré majú povolenie na manipuláciu s liekmi, liečivami alebo zdravotnými pomôckami, u lekárov, ktorí poskytujú ošetrovanie, prípadne zdravotnú starostlivosť osobám, ktorým vznikli zdravotné ťažkosti spojené s užívaním nelegálnych, prípadne falšovaných liekov, liečiv alebo zdravotných pomôcok a vo verejnosti, najmä od zákazníkov falšovaných internetových lekární a e-shopov s falšovanými liekmi, liečivami alebo zdravotnými pomôckami.

Kvôli vysokej latencii farmaceutickej kriminality môžu úspešne vyhľadávať indikátory nasvedčujúce o spáchaní tohto druhu trestnej činnosti hlavne subjekty alebo osoby s príslušnými znalosťami z oblasti zdravotníctva a farmácie, ako aj orgány dozoru a kon-

troly v zdravotníckom, farmaceutickom a medzinárodno-obchodnom sektore. Pričom môže ísť o nasledujúce osoby alebo subjekty: zodpovedné osoby vo výrobnom farmaceutickom reťazci, hlavne vedenie, prípadne kontrolóri kvality, ďalej zodpovedné osoby v distribučnom farmaceutickom reťazci, a to veľkoobchodníci podpisujúci zmluvy s dodávateľmi medicínskych prostriedkov, ktorí by mali mať vždy informácie o ich pôvode a legitimitě, taktiež zodpovedné osoby v predajnom farmaceutickom reťazci, konkrétne maloobchodníci, ktorí by mali spolupracovať iba s certifikovanými a licencovanými veľkoobchodnými dodávateľmi, ďalej Štátny ústav pre kontrolu liečiv ako orgán dozoru nad procesom registrácie liekov, liečiv a zdravotných pomôcok a výkonu inšpekcií v rámci celého legálneho liekového a farmaceutického reťazca, Všeobecná zdravotná poisťovňa so svojou pôsobnosťou orgánu vedenia evidencie poskytovania liekov, liečiv a zdravotných pomôcok svojim zmluvným partnerom, čiže verejným aj súkromným zdravotníckym zariadeniam a ambulanciám, Úrad verejného zdravotníctva a jeho regionálne zložky realizujúce dozor nad kvalitou poskytovanej zdravotnej starostlivosti, Kriminálny úrad finančnej správy a colné orgány, ktoré vykonávajú kontroly tovarov z tretích krajín pri ich distribúcii domácim fyzickým aj právnickým osobám a ostatné orgány verejnej moci, hlavne príslušníci Policajného zboru, príslušníci Národnej protidrogovej jednotky Národnej kriminálnej agentúry prezídia Policajného zboru pri realizácii iniciatívneho procesu získavania indikátorov o páchaní farmaceutickej trestnej činnosti.

Preverovanie vierohodnosti získaných indikátorov o spáchaní farmaceutickej trestnej činnosti sa nezaobíde bez používania podporných metód operatívno-pátracej činnosti, prostriedkov operatívno-pátracej činnosti (ďalej OPČ) a informačno-technických prostriedkov (ďalej ITP) a prostriedkov zaisťovania vecí dôležitých pre trestné konanie.

Podporné metódy operatívno-pátracej činnosti používané v boji proti farmaceutickej trestnej činnosti

Podstatou podporných metód OPČ je zabezpečenie informačnej základne pre účinnú a efektívnu realizáciu rozhodovania a riadenia procesov OPČ. Medzi najčastejšie používané podporné metódy OPČ zaraďujeme najmä osobné vyhľadávanie, operatívne vyťažovanie, operatívnu rekognoskáciu, operatívne pozorovanie, operatívnu prehliadku a operatívne zisťovanie a šetrenie.

„Osobné vyhľadávanie je cieľavedomý a systematický postup, ktorý v súlade s informačnou potrebou aplikujú operatívny pracovníci pri plnení operatívnych úloh.“⁶ Operatívny pracovníci odhaľujúci farmaceutickú kriminalitu si osobným vyhľadávaním rozširujú poznanie o príčinách, podmienkach a okolnostiach najčastejšie páchaných farmaceutických trestných činov, o osobných vlastnostiach páchatel'ov tohto druhu kriminality, ale aj o príčinách a podmienkach, ktoré napomáhajú vzniku farmaceutickej trestnej činnosti. Získané poznatky je možné následne využiť v rámci realizácie preventívnych opatrení. Získané poznatky taktiež vytvárajú potrebné predpoklady na realizáciu OPČ pri poznávaní kon-

⁶ LISOŇ, M. *Operatívno-pátracia činnosť (všeobecná časť)*. Bratislava : Akadémia Policajného zboru v Bratislave, 2012, s. 53.

krátnej operatívnej situácie a jej prvkov v súvislosti s procesom budovania logistiky pre realizáciu jednotlivých prostriedkov OPČ. V rámci osobného vyhľadávania sú operatívnymi pracovníkmi vykonávané aj kontroly záujmových osôb, čiže potenciálnych páchatel'ov farmaceutickej trestnej činnosti, a realizuje sa aj pátranie po hľadaných osobách a veciach.

„Operatívne vyťažovanie osôb je účelovo zameraný rozhovor, ktorého prostredníctvom operatívni pracovníci získavajú informácie o objekte a predmete operatívneho záujmu od osôb, ktoré majú k dispozícii.“⁷

Operatívny pracovník zväčša vyťažuje osoby, ktoré sa rozhodli poskytnúť informácie o podozrení zo spáchania niektorého z farmaceutických trestných činov dobrovoľne z vlastnej iniciatívy, a to bez úplaty alebo za úplatu, prípadne poskytnutie inej výhody, alebo nedobrovoľne (napr. v rámci zadržania záujmovej osoby pri páchaní inej trestnej činnosti). Touto metódou je možné získať informácie najmä o príčinách, podmienkach a okolnostiach určitého druhu farmaceutickej trestnej činnosti, o doposiaľ neoznámených farmaceutických trestných činoch, o páchatel'och farmaceutickej trestnej činnosti, o objekte farmaceutickej trestnej činnosti (konkrétnej veci ako predmetu trestného činu), o možnostiach budúceho získavania dôkazov, o ďalších záujmových osobách a objektoch operatívneho záujmu, o miestach, na ktorých dochádza k páchaniu farmaceutickej kriminality, a o vierohodnosti výstupov z už vykonaných procesov OPČ.

„Operatívna rekognoskácia je utajené osobné poznávanie prostredia, v ktorom sú pripravované a realizované operatívne operácie alebo formy OPČ (operatívna legenda, operatívny experiment, zriadenie oporného bodu, nasadenie ITP, sledovanie, kontakt so záujmovou osobou, odhaľovanie trestných činov, zisťovanie páchatel'ov, ochrana svedkov, pátranie a iné).“⁸

„Operatívne pozorovanie je postup, ktorý na miestach prístupných verejnosti využívajú operatívni pracovníci pri utajenom sledovaní objektov operatívneho záujmu a operatívnych javov za účelom získania relevantných informácií, z hľadiska plnenia delegovaných úloh v procese OPČ.“⁹ Realizuje sa najmä pri menej náročných operatívnych úlohách, ktoré majú charakter neodkladnosti a neopakovateľnosti za účelom získania informácií o objekte pozorovania.

Metóda operatívneho pozorovania je významná z hľadiska širokého spektra jej využiteľnosti, ktorá vyplýva:

- z jej priestorovej a časovej využiteľnosti,
- z jej využiteľnosti bez rôznych obmedzení formálneho charakteru,
- z možnosti osobnej kontroly realizovaných opatrení a úkonov,
- z možného korigovania jej priebehu – v prípade potreby,
- zo širokého okruhu zistiteľných informácií,
- zo skutočností, že je to z hľadiska nárokov na zabezpečenie ďalšími silami alebo prostriedkami nenáročná metóda,

⁷ LISOŇ, M. *Operatívno-pátracia činnosť* (všeobecná časť). Bratislava : Akadémia Policajného zboru v Bratislave, 2012, s. 56.

⁸ LISOŇ, M. *Operatívno-pátracia činnosť* (všeobecná časť), s. 59.

⁹ LISOŇ, M. *Operatívno-pátracia činnosť* (všeobecná časť), s. 60.

- z toho, že jej realizáciou si operatívny pracovník rozširuje dispozíciu poznania o miestnej a osobnej znalosti,
- z možnosti rozširovania informačných sietí a pod.

Operatívne zisťovanie a šetrenie je utajené, účelové sústreďovanie informácií o osobách, veciach a javoch, ktoré sú významné pre realizáciu procesov OPČ.¹⁰ Klasifikujeme ho na všeobecné a špeciálne. Pričom všeobecné má za účel zistenie čo najdôkladnejšieho spektra všeobecných a osobných informácií o záujmových osobách a priestoroch a špeciálne majú za účel zistiť alebo poprieť existenciu určitého konkrétneho operatívneho javu (napr. či sa v záujmovej budove nachádza zariadenie na výrobu falšovaných medicínskych prostriedkov, či tovar z tretej krajiny, ktorý prijala záujmová osoba, obsahuje falšované medicínske lieky, liečivá alebo zdravotné pomôcky a pod.).

Prostriedky operatívno-pátracej činnosti používané v boji proti farmaceutickej kriminalite

Medzi prostriedky operatívno-pátracej činnosti zaraďujeme sledovanie osôb a vecí a inštitút použitia agenta.

Sledovanie osôb a vecí je zákonne upravené v ustanovení § 113 zákona č. 301/2005 Z. z. Trestného poriadku ako získavanie informácií o pohybe a činnosti osoby alebo pohybe vecí, ktoré sa vykonáva utajovaným spôsobom. Sledovanie možno vykonať v trestnom konaní o úmyselnom trestnom čine, ak možno dôvodne predpokladať, že ním budú zistené skutočnosti významné pre trestné konanie.

Možnosti realizácie sledovania osôb podozrivých z páchania farmaceutickej trestnej činnosti, prípadne vecí, o ktorých existuje dôvodné podozrenie, že sú spojené s touto trestnou činnosťou, sú podmienené existenciou príkazu na sledovanie osôb a vecí, ktorý je vydaný oprávnenými osobami, čiže prokurátorom, príslušným sudcom na prípravné konanie alebo predsedom senátu v konaní pred súdom. Bez príkazu je možné vykonanie sledovania osôb a vecí len v prípadoch, keď vec neznesie odklad a priestory sú verejne prístupné, pričom policajt alebo príslušný útvar Policajného zboru je povinný bez meškania dodatočne požiadať o vydanie príkazu v lehote do 24 hodín, ináč musí byť sledovanie ukončené a všetky získané poznatky a informácie predpísaným spôsobom zničené.

Pri podozrení z páchania farmaceutickej trestnej činnosti môže použitie inštitútu sledovania osôb a vecí napomôcť k zisteniu informácií o reálnom rozsahu farmaceutickej trestnej činnosti, predovšetkým v súvislosti so záujmovými osobami, čiže páchatelmi, spolupáchatelmi, členmi kriminálnych skupín, spoločníkmi, priekupníkmi, prechovávačmi, prípadne ďalšími hľadanými osobami a vecami, o *mode operandi* páchatel'ov farmaceutickej trestnej činnosti, čiže konkrétnom spôsobe, ktorým páchajú a utajujú túto trestnú činnosť, a v neposlednom rade o miestach, kde dochádza k páchaniu farmaceutickej trestnej činnosti, čiže rôznych skladoch, úkrytoch a iných miestach a priestoroch či už výroby alebo skladovania nelegálnych a falšovaných liekov, liečiv a zdravotných pomôcok, prípadne miesta stretávania sa členov organizovaných a kriminálnych skupín.

¹⁰ LISOŇ, M. *Operatívno-pátracia činnosť* (všeobecná časť). s. 62.

Použitie inštitútu agenta na účely získania dôkazov o páchaní farmaceutickej trestnej činnosti je prípustné v prípadoch, keď konanie páchatel'a naplní všetky znaky skutkovej podstaty niektorého z farmaceutických trestných činov, ktorého horná hranica trestnej sadzby trestu odňatia slobody prevyšuje päť rokov, čiže zločinu alebo obzvlášť závažného zločinu. Poväčšine pôjde o konanie páchatel'ov naplňajúce znaky jednotlivých kvalifikovaných skutkových podstat farmaceutických trestných činov a obzvlášť závažnú trestnú činnosť páchanú formou organizovaných alebo zločineckých skupín. „Použitie a konanie agenta je možné len na základe príkazu vydaného príslušným orgánom. Týmto orgánom je predseda senátu v konaní pred súdom a sudca pre prípravné konanie v trestnom konaní v štádiu pred začatím trestného stíhania alebo v štádiu prípravného konania.“¹¹

Nasadeným agentom získavajúcim dôkazy o páchaní farmaceutickej kriminality bude väčšinou príslušník Policajného zboru, ktorý sa s vhodnou legendou infiltruje do kriminálneho prostredia. Nasadenie agenta je limitované iba na prípady, keď by bolo odhaľovanie, zisťovanie a usvedčovanie páchatel'ov farmaceutickej trestnej činnosti iným spôsobom podstatne sťažené a získané poznatky významne pomôžu k vzneseniu obvinenia voči záujmovým, či podozrivým osobám.

Primeranosť a realnosť legendy agenta na účely jeho infiltrovania do organizovanej skupiny páchajúcej farmaceutickú kriminalitu by mala zahŕňať znalosti z farmaceutického a medicínskeho prostredia, pretože sa predpokladá, že členovia organizovaných skupín budú vo veľkej miere previazaní s týmto prostredím. Na druhej strane nasadzovanie agenta do zločineckých skupín by malo byť o niečo jednoduchšie pri vychádzaní z predpokladu, že zločinecké skupiny bežne páchajú viacero druhov trestnej činnosti, pričom farmaceutická kriminalita ani nemusí byť hlavným zdrojom príjmov sledovanej zločineckej skupiny. Z toho vyplýva, že použitie agenta by mohlo priniesť úspech aj pri získavaní informácií o páchaní ďalších druhov trestnej činnosti sledovanej zločineckej skupiny.

Informačno-technické prostriedky používané v boji proti farmaceutickej trestnej činnosti

Medzi informačno-technické prostriedky zaraďujeme vyhotovovanie obrazových, zvukových alebo obrazovo-zvukových záznamov a odpočúvanie a záznam telekomunikačnej prevádzky. „Prax ukazuje, že vyšetrovanie niektorých trestných činov, najmä tých, pre ktoré je charakteristická vysoká organizovanosť páchatel'ov a používanie konšpiratívnych metód práce je veľmi ťažké a zdĺhavé, v niektorých prípadoch aj nemožné bez použitia spomínaných špecifických prostriedkov.“¹²

Zmyslom vyhotovovania obrazových, zvukových alebo obrazovo-zvukových záznamov je hmotné zdokumentovanie informácií získaných využitím vybraných prostriedkov OPČ na účely ich následného použitia ako dôkazov v prípravnom a trestnom konaní.

¹¹ ČENTÉŠ J. a kol. *Trestný poriadok*. Veľký komentár. 2. vyd. Bratislava : Eurokódex, 2015, s. 324.

¹² KOLEKTÍV AUTOROV. *Trestný poriadok s rozsiahlym komentárom a judikatúrou*. 7. vyd. Bratislava : Nová Práca, 2016, s. 240.

Sledovanie osôb a vecí a použitie agenta zahŕňa osobné poznanie kriminálneho prostredia a subjektívne získavanie informácie vlastným pozorovaním konajúceho príslušníka Policajného zboru. Toto subjektívne poznanie by malo byť vhodne podložené obrazovými, zvukovými alebo obrazovo-zvukovými záznamami, čiže fotografiami, nahrávkami alebo video záznamami. Príslušníci Policajného zboru vykonávajúci sledovanie osôb a vecí v súlade s plánom realizácie príslušnej operácie vyhodnocujú, ktoré osoby, v akom čase a v ktorých lokalitách budú sledované. Pričom zistené skutočnosti a získané informácie sa následne dokladujú hlavne fotografiami a videozáznamami. Použitie agenta predpokladá priamy kontakt s podozrivými alebo páchatelmi, v ktorého rámci je možné a vhodné použitie zariadenia umožňujúceho zvukový záznam prebiehajúcich rozhovorov medzi podozrivými osobami. Všetky týmto spôsobom získané a zadokumentované informácie sú následne vyhodnocované z hľadiska zákonnosti spôsobu ich získania a dôkaznej hodnoty pre prípravné alebo trestné konanie.

„Odpočúvanie a záznam telekomunikačnej prevádzky je trestnoprocesný inštitút umožňujúci zaznamenávať telefónne hovory a iné skutočnosti oznamované prostredníctvom komunikačnej siete, ak sú svojím obsahom významné pre trestné konanie.“¹³

Použitie odpočúvania a záznamu telekomunikačnej prevádzky je významným zásahom do základných ľudských práv a slobôd sledovanej osoby, preto k jeho nasadeniu dochádza zvyčajne až po predchádzajúcom použití niektorého z ostatných vhodných prostriedkov OPČ, ktoré potvrdia podozrenie voči konkrétnym osobám, a tým pádom dostatočne odôvodnia použitie tohoto inštitútu.

Legitímne získané a zdokumentované záznamy telekomunikačnej a inej technickej komunikácie majú vysokú dôkaznú hodnotu v každom prípravnom a trestnom konaní.

Použitie odpočúvania a záznamu telekomunikačnej prevádzky na účely odhalovania farmaceutickej kriminality môže plniť úlohy pri zisťovaní a upresňovaní mechanizmov páchania farmaceutickej kriminality, poznávaní situácií, v ktorých dochádza k páchaniu farmaceutickej trestnej činnosti, stanovení rozsahu protispoločenského konania a podielu jednotlivých osôb na jeho páchaní, odhalení spolupáchateľov a ďalších zúčastnených, prípadne záujmových osôb, zisťovaní a zaisťovaní informácií o farmaceutickej trestnej činnosti, ktoré mohli byť zničené alebo neodhalené a ktoré môžu byť následne použité ako dôkazy.

Použitie taktiež prichádza do úvahy pri zisťovaní informácií o *mode operandi* páchatel'ov a spôsoboch utajovania páchania farmaceutickej kriminality, zisťovaní informácií o miestach, kde dochádza k páchaniu tejto trestnej činnosti, zmapovaní kompletnej štruktúry a hierarchie organizovaných a zločineckých skupín páchajúcich farmaceutickú kriminalitu, získavaní záznamov hlasu potrebných na vykonávanie príslušných expertíz a dokumentovaní ostatných súvisiacich procesov OPČ.

„Zvukový, obrazový alebo obrazovo-zvukový záznam sa ako dôkaz vykoná na technickom zariadení, a to oboznámením celého záznamu alebo jeho časti, ktorá sa týka dokazovanej skutočnosti.“¹⁴

¹³ IVOR, J. *Trestné právo procesné*. 2. vyd. Bratislava : Iura Edition, 2010, s. 403.

¹⁴ IVOR, J. – POLÁK, P. – ZÁHORA, J. *Trestné právo procesné II*. Bratislava : Wolters Kluwer, 2017, s. 155.

Zaist'ovanie vecí dôležitých pre trestné konanie týkajúce sa farmaceutických trestných činov

„Na dosiahnutie účelu trestného konania niekedy treba zabezpečiť určité veci, ktoré sú dôležité pre trestné konanie. Tieto veci sa zaist'ujú najmä z dôvodu náležitého zistenia skutkového stavu veci. Okrem toho sa môžu zaist'ovať aj z dôvodu nároku poškodeného, ako aj z dôvodu zabezpečenia výkonu trestu alebo ochranného opatrenia.“¹⁵

Medzi prostriedky zaist'ovania vecí dôležitých pre trestné konanie zaradíme: kontrolný nákup, uchovanie a vydanie počítačových údajov, zaistenie peňažných prostriedkov, domovú prehliadku a prehliadku iných priestorov a pozemkov, osobnú prehliadku, vstup do obydľia, iných priestorov a na pozemok a vykonávanie dôkazov na týchto miestach, zadržanie zásielok, otvorenie zásielok a zámenu obsahu zásielok, kontrolovanú dodávku a predstieraný prevod.

Pravdepodobne jeden z najpodstatnejších prostriedkov zaist'ovania vecí dôležitých pre trestné konanie súvisiace s farmaceutickou kriminalitou je inštitút kontrolného nákupu. Používa sa primárne za účelom nákupu podozrivých liekov, liečiv a zdravotníckych pomôcok cez internetové lekárne a e-shopy za účelom dokázania nezákonnosti ich podnikania a získania vzorky predávaných liekov, liečiv a zdravotných pomôcok na vykonanie príslušných expertíz hodnotiacich ich pravosť a možné zdravotné riziká. Kontrolný nákup sa realizuje v utajenom režime, aby nedošlo k jeho odhaleniu majiteľmi alebo prevádzkovateľmi internetovej stránky, čo by mohlo ohroziť úspešný výkon tohto úkonu.

Pri vykonávaní kontrolného nákupu by sa mal vyšetrovateľ riadiť nasledujúcimi postupmi a odporúčaniami:

- nadmieru dôležitým je zákonné a procesné zadokumentovanie každého kroku kontrolného nákupu na účely získania nespochybniteľných dôkazov,
- na realizáciu kontrolného nákupu sa neodporúča používať pracovný počítač ani pracovné internetové pripojenie, pretože môže byť vysledované,
- zadokumentovanie (vhodne kamerovým záznamom) každého kroku na webovej stránke, v ktorej rámci sa vykonáva kontrolný nákup vrátane priebehu platby a údajov o platbe,
- na účely relevantnej expertízy je potrebné kúpiť najmenej 3 ks z každého podozrivého lieku, liečiva alebo zdravotnej pomôcky, ktorý sa zadovážuje využitím inštitútu kontrolného nákupu,
- na účely kontrolného nákupu sa neodporúča sa používať osobnú kreditnú kartu, mohlo by dôjsť k prezradeniu identity vyšetrovateľa, prípadne riziku kreditného podvodu,
- je potrebné si zaobstarať utajenú kreditnú kartu na zrealizovanie kontrolného nákupu,
- ako doručovaciu adresu sa odporúča nepoužívať adresu úradu ani inú osobnú adresu,

¹⁵ IVOR, J. – POLÁK, P. – ZÁHORA, J: *Trestné právo procesné I.* Bratislava : Wolters Kluwer, 2017, s. 339.

- po doručení zásielky je potrebné ju dôkladne preskúmať a fotograficky zadokumentovať, dôležité je hľadať akékoľvek poštové údaje o odosielateľovi, ktoré môžu napomôcť k identifikácii podozrivých,
- je potrebné preskúmať výpis z používania kreditnej karty, ktorý môže poskytnúť bankové údaje a informácie o podozrivých.¹⁶

Použitie inštitútu uchovania a vydania počítačových údajov pri získavaní informácií o páchaní farmaceutickej kriminality je možné realizovať vyžiadaním týchto údajov od všetkých povinných štátnych aj súkromných subjektov, ktoré disponujú údajmi o telefonných hovoroch, obsahu SMS správ, obsahu e-mailovej alebo inej digitálnej komunikácie, osobách, ktoré registrujú domény internetových stránok ponúkajúcich nelegálne a falšované lieky, liečivá alebo zdravotné pomôcky, obrazových, zvukových alebo obrazovo-zvukových záznamov, ktoré by mohli nasvedčovať o spáchaní niektorého z farmaceutických trestných činov.

Použitie inštitútu zaistenia peňažných prostriedkov pri páchaní farmaceutickej kriminalite prichádza do úvahy po spoľahlivom overení podozrenia vo vzťahu k záujmovým osobám a realizuje sa zaistením bankových účtov dotknutých osôb na ktorých sa nachádzajú finančné prostriedky, ktoré sú určené na spáchanie farmaceutického trestného činu, boli použité na jeho spáchanie alebo sú výnosom z farmaceutickej trestnej činnosti.

Domová prehliadka a prehliadka iných priestorov prichádza do úvahy v prípadoch dôvodného podozrenia, že v priestoroch slúžiacich na bývanie alebo v iných priestoroch sa nachádzajú veci dokazujúce páchanie farmaceutickej trestnej činnosti alebo že sa v týchto priestoroch skrýva osoba podozrivá zo spáchania tejto trestnej činnosti.¹⁷ „Domová prehliadka sa spravidla vykonáva osobám podozrivým zo spáchania trestného činu, resp. obvinenému.“¹⁸

Osobná prehliadka sa realizuje priamo po zaistení osôb podozrivých z páchania farmaceutickej kriminality a slúži na získanie vecí dôležitých na účely prípravného a trestného konania, ako napr. liekov, liečiv alebo zdravotných pomôcok, ktoré môže mať podozrivá osoba v čase zaistenia pri sebe, peňažných prostriedkov pochádzajúcich z predaja nelegálnych alebo falšovaných liekov, liečiv alebo zdravotných pomôcok a mobilného telefónu, v ktorom môžu byť nájdené ďalšie dôkazy o páchaní farmaceutickej trestnej činnosti.

Realizácia vstupu do obydľia, iných priestorov a na pozemok a vykonávanie dôkazov na týchto miestach slúži na účely vyšetrovania farmaceutickej kriminality pre obmedzenie osobnej slobody podozrivých osôb, ak vec neznesie odklad a vstup je nevyhnutný na ochranu dôležitých spoločenských a verejných záujmov alebo pre výkon úkonov dokazovania v obydlí alebo iných priestoroch.

¹⁶ INTERPOL. *Investigators Guide for the Conduct of Internet Investigations Concerning Illegal Internet Pharmacies Operational Guidance for the International Internet Week of Action (Operation Pangea)*. Permanent Forum on International Pharmaceutical Crime, 2012, s. 15 –16.

¹⁷ VIKTORYOVÁ, J. a kol. *Vyšetrovanie farmaceutickej trestnej činnosti*. Bratislava : Akadémia Policajného zboru v Bratislave, 2018, s. 32.

¹⁸ IVOR, J. et al. *Optimalizácia prípravného konania trestného*. Praha : Leges, 2017, s. 121.

Používanie inštitútov zadržania, otvorenia a zámény obsahu zásielok sa využíva v procese odhaľovania a objasňovania farmaceutickej kriminality pomerne frekventovane, a to z dôvodu, že väčšina nelegálnych a falšovaných liekov, liečiv a zdravotných pomôcok sa dostáva ku páchatel'om prostredníctvom medzinárodných poštových, dopravných a zásielkových služieb, pričom páchatelia sa následne snažia zmeniť identitu týchto medicínskych prostriedkov, čiže v podstate sfalšovať už falšované lieky, liečivá alebo zdravotné pomôcky aby ich prispôbili podmienkam domáceho alebo iného trhu, prípadne ich len ďalej predávajú v nezmenenej forme a na ich distribúciu používajú domáce, lokálne poštové, dopravné alebo zásielkové služby.

Inštitút kontrolovanej dodávky je v mnohých detailoch podobný inštitútu zámény obsahu zásielok, avšak s rozdielom, že pri kontrolovanej dodávke sa nemení obsah zásielky ale je vykonávané výlučne len jej sledovanie za účelom zistenia osôb odosielateľa a prijímateľa a ich v niektorých prípadoch aj priameho zadržania pri preberaní príslušnej dodávky.

Predstieraný prevod sa na účely postihovania farmaceutickej kriminality používa po naviazaní alebo získaní kontaktov na podozrivé alebo záujmové osoby, pričom pri realizácii tohto inštitútu prichádza do úvahy aj použitie agenta, či už na nadviazanie príslušných kontaktov, alebo na realizáciu samotného predstieraného prevodu.

Predmetom plnenia je v prípadoch páchania farmaceutickej trestnej činnosti hnutelná vec, na ktorej držanie sa vyžaduje osobitné povolenie, pričom bez existencie príslušného povolenia je držanie tejto veci zakázané. V niektorých prípadoch môže ísť aj o vec pochádzajúcu z trestného činu alebo vec určenú na spáchanie trestného činu.¹⁹

Priebeh predstieraného prevodu je podmienený uzavretím obchodu, prípadne objednávky ideálne väčšieho množstva nelegálnych alebo falšovaných liekov, liečiv alebo zdravotných pomôcok s odôvodnením potreby ich osobného odberu. Samotný odber alebo priebeh obchodu bude dokumentovaný použitím ITP a sprevádzaný policajným zásahom a zadržaním osoby páchatel'a. Pri predstieranom prevode je potrebné dôsledne dodržiavať zákonné limity, aby nedošlo k narušeniu získaných dôkazov priamou či nepriamou provokáciou, prípadne nútením podozrivej osoby k uzavretiu príslušného obchodu, pretože by následne bol diskutabilný jeho priamy úmysel spáchať danú trestnú činnosť.

Záver

Úspešnosť vyšetrovania a získavania dôkazov v prípadoch týkajúcich sa všetkých druhov latentnej trestnej činnosti vo veľkej miere závisí od dôkladnej realizácie predprávného konania. Zložitosť vyšetrovania farmaceutickej kriminality so sebou prináša neustálu potrebu prekonávať výzvy a riešiť problematické situácie. Pomerne jednoduché a účinné spôsoby utajovania tohto druhu trestnej činnosti napomáhajú jej páchatel'om vo vyhýbaní sa trestnému stíhaniu. Hovoríme najmä o cezhraničnom prvku farmaceutickej trestnej činnosti, pričom vo väčšine prípadov zadavažované falšované lieky, liečivá a zdravotné pomôcky pochádzajú z krajín, v ktorých ich výroba nie je trestná, čo zname-

¹⁹ ČENTÉŠ J. a kol. *Trestný poriadok. Veľký komentár*. 2. vyd. Bratislava : Eurokódex, 2015, s. 302.

ná, že absentuje prvok obojstrannej trestnosti konania páchatel'a, z čoho vyplýva, že tieto krajiny následne nie sú povinné a ani ochotné participovať na policajnej alebo justičnej spolupráci v trestných veciach. Ďalším problematickým aspektom je, že takmer všetky medzinárodné obchody medzi výrobcami falšovaných liekov, liečiv a zdravotníckych pomôcok a páchatel'mi, ktorí sa snažia na ich predaji koncovým užívateľom získať obohatenie, na ktoré nemajú právny nárok, prebiehajú prostredníctvom internetu. Anonymita internetového prostredia zaisťuje, že výrobca a záujemca o jeho produkt (páchatel') sa nemusia nikdy stretnúť, a následný predaj takto získaných falšovaných produktov je vo väčšine prípadov taktiež realizovaný prostredníctvom internetu, čo zabezpečuje vysokú mieru utajenia identity osôb, ktoré sa podieľajú na páchaní farmaceutických trestných činov. Nehovoriac o tom, že páchatelia, ktorí týmto spôsobom získavajú falšované lieky, liečivá a zdravotné pomôcky nemajú informácie o pôvode a zložení získaných produktov, ani žiadne informácie o ich možných negatívnych a škodlivých následkoch na zdravie ich užívateľov.

Cieľom predloženého článku bolo sformovanie základných úvah o možnostiach využívania podporných metód operatívno-pátracej činnosti, prostriedkov operatívno-pátracej činnosti, informačno-technických prostriedkov a inštitútov zaisťovania vecí dôležitých pre trestné konanie na účely vyšetrovania mimoriadne aktuálnej problematiky farmaceutickej kriminality. Tieto úvahy ponúkajú priestor na rozšírenie odbornej diskusie o zefektívnení vyšetrovania a procesu vyhľadávania a získavania dôkazov a informácií o podozreniach z páchania farmaceutickej trestnej činnosti. Správne používanie týchto prostriedkov smeruje k odhaleniu celkového rozsahu páchaného protiprávneho konania, úspešnému usvedčeniu páchatel'ov a ich následnému spravodlivému a zákonnému potrestaniu.

Literatúra

- ČENTĚŠ J. a kol. Trestný poriadok. Veľký komentár. 2. aktualizované vydanie. Bratislava : Eurokódex, 2015, 955 s. ISBN 978-80-8155-057-7
- INTERPOL. Investigators Guide for the Conduct of Internet Investigations Concerning Illegal Internet Pharmacies Operational Guidance for the International Internet Week of Action (Operation Pangea). Permanent Forum on International Pharmaceutical Crime, 2012, s. 23
- INTERPOL. Pharmaceutical crime [online], 2018, [cit. 20.4.2019]. Dostupné na internete: <https://www.interpol.int/Crime-areas/Pharmaceutical-crime/Pharmaceutical-crime>
- IVOR, J. et al. Optimalizácia prípravného konania trestného. Praha : Leges, 2017, 608 s. ISBN 978-80-7502-216-5
- IVOR, J. Trestné právo procesné. 2. vydanie. Bratislava : Iura Edition, 2010, 1049 s. ISBN 978-80-8078-309-9
- IVOR, J., POLÁK, P., ZÁHORA, J. Trestné právo procesné I. Bratislava : Wolters Kluwer, 2017, 526 s. ISBN 978-80-8168-593-4
- IVOR, J., POLÁK, P., ZÁHORA, J. Trestné právo procesné II. Bratislava : Wolters Kluwer, 2017, 488 s. ISBN 978-80-8168-618-4
- KLÁTIK, J. Trestné činy vo farmácii. In Farmaceutická kriminalita – hrozba pre Európu. Bratislava : Akadémia Policajného zboru v Bratislave, 2018, 124 s. ISBN 978-80-8054-777-6
- KOLEKTÍV AUTOROV. Trestný poriadok s rozsiahlym komentárom a judikatúrou. Bratislava : Nová Práca, 2016, 797 s. ISBN 978-80-89350-67-4

- LISOŇ, M. Operatívno-pátracia činnosť (všeobecná časť). Bratislava : Akadémia Policajného zboru v Bratislave, 2012, 226 s. ISBN 978-80-8054-541-3
- STIERANKA, J. a kol. Daňové úniky a daňová kriminalita v Slovenskej republike. Bratislava : Epos, 2016, 359 s. ISBN 978-80-562-0147-3
- STIERANKA, J. a kol. Operatívne procesy a operácie. Vybrané problémy. Bratislava : Akadémia Policajného zboru v Bratislave, 2012, 275 s. ISBN 978-80-8054-533-8
- VIKTORYOVÁ, J. a kol. Vyšetrovanie farmaceutickej trestnej činnosti. Bratislava : Akadémia Policajného zboru v Bratislave, 2018, 66 s. ISBN 978-80-8054-748-6
- Zákon č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok